

AMBT EN GEZAG IN EEN BELEVINGSCULTUUR

J.Hoek

Deze bijdrage zet in bij het toegenomen crisisbesef rond het ambt in de kerk. Vervolgens komt de vraag aan de orde in hoeverre het eigenlijk erg is dat er stevige vraagtekens worden gezet achter ambtelijke pretenties. Kan een relativiserende en postmoderne benadering op dit terrein wellicht een catharsis teweegbrengen? Wat is gelet op bijbelse grondlijnen en inzichten uit de gereformeerde traditie het essentiële van ambtelijk gezag dat bewaard moet blijven en opnieuw geactualiseerd dient te worden? En hoe krijgt dat handen en voeten in de praktijk?

Het ambt in de crisis

Het kan moeilijk worden ontkend dat de ambten in de kerken geraakt worden door een gezagscrisis die alles te maken heeft met de belevingscultuur. Het is ook niet van vandaag of gisteren dat de ambtsdrager op de tocht staat. W.D. Jonker typeert hem in 1970 als ‘een riet in de wind’ⁱ en C. Graafland signaleert in 1999 dat het er in orthodox protestantse kring niet florissant voor staat met het ambtⁱⁱ. De algemene gezagscrisis in de samenleving waardoor het formele gezag sterk aan erkenning en waardering heeft ingeboet en er een uitgesproken functionalistische tendens is opgekomen, gaat ook aan kerken en gemeenten niet voorbij. Democratisering en nivellering houden bij de kerkdeuren geen halt. Een vóórondersteld institutioneel gezag van het ambt lijkt ‘outdated’. Gelijkheid is de norm, het onbetwistbare uitgangspunt. Ambtsdragers worden ‘afgerekend’ op de wijze waarop zij hun werkzaamheden vervullen, dus op de kwaliteit van die werkzaamheden volgens de maatstaven die de gemeenteleden aanleggen. ‘Het gevraagde respect moet verdiend worden, en als het er is, kent het slechts een kort bestaan...Vormen van gezag die zich eeuwenlang hebben weten te handhaven door zich te vernieuwen lijken nu toch te eroderen. Zij, die de belichaming vormen van die overgeleverde vormen, zoals predikanten, worden er onzeker van. En in de leegte die ontstaat, melden zich ook nieuwe vormen (zoals het “leiderschap” volgens gepopulariseerde modellen van management).’ⁱⁱⁱ Er ligt vanuit huidige culturele ontwikkelingen een spanning tussen enerzijds de nadruk op authentiek gezag, gekoppeld aan de rol (clericalisering) en / of aan de persoon (charisma), en anderzijds het accent op procesbegeleiding en management, en in het verlengde daarvan de professionalisering van het ambt (competentiedenken).

Meer dan eens wordt te midden van deze gezagscrisis gekozen voor een louter functionele benadering. Het ambt wordt dan gezien als een klus die geklaard moet worden. Het is onduidelijk waarvoor men inhoudelijk staat. Ouderlingen weten niet meer hoe leiding te geven. Men heeft dan vaak moeite met het voorgaan in gebed, met de invulling van huisbezoek en met het nemen van verantwoordelijkheid. Daardoor zien we soms in plaatselijke gemeenten weinig doelgerichtheid, ja zelfs een chaotisch kerkenraadsbeleid. Sommige kerkenraadsleden zien zichzelf als werkgevers die de predikant of kerkelijk werker als functionaris dienen aan te sturen. Het eigen karakter van een ambtelijke vergadering in onderscheid van de werkomgeving waarin men zich dagelijks beweegt, wordt dan niet meer beseft.

Voor de dominees hebben het moeilijk. In de inleiding van zijn proefschrift over rolopvatting en roepingbegrip van predikanten merkt J.van Holten op dat de toon van publicaties in de tweede helft van de vorige eeuw over het ambt en de ambtsdrager steeds zorgelijker wordt. Het beroep van predikant blijkt op de tocht te staan, vooral als gevolg van de aanhoudende secularisatie^{iv} die met zich meebrengt dat het ambt devalueert en sterk heeft ingeboet aan maatschappelijk aanzien. Heel wat dominees zoeken een baan buiten de

gemeente. Met de woorden van G. Heitink: 'De verschillende elkaar opvolgende onderzoeken schetsen het beeld van een sterk veranderend, door de beoefenaars minder gewaardeerd en door de omgeving minder gerespecteerd beroep.'^v Deze situatie werkt hier en daar een tegenreactie in de hand, namelijk het opwaarderen van 'het Ambt' (meestal in enkelvoud) tot ijle theologische hoogten. We constateren dan een nieuwe 'clericalisering' van het predikantsambt die zichtbaar wordt in het toenemend accent op de liturgische *rol*, met de daarbij behorende (aan)kleding van witte toga en stola's. Of ook in een ambtspraktijk die van liturgische gewaden niets wil hebben, omdat niet de *rol* maar de *persoon* centraal staat. Zo treffen we in evangelische en charismatische kringen voorgangers aan die de bestaande formele verantwoordingsstructuren geweld aandoen door alles afhankelijk te maken van hun eigen inspiratie en visionaire gedrevenheid. Of we ontmoeten in de uiterste rechterflank van de gereformeerde gezindte de bekeerde dominee die als kind van God in een grotendeels uit 'onbekeerde mensen' bestaande gemeente en dito kerkverband een schier onaantastbaar gezag heeft.

Catharsis

Welke kant moet het nu op met het ambt? Doen kerken er verstandig aan in te spelen op de culturele context? Laten we die vraag om te beginnen positief beantwoorden. Het denken over het ambt is immers altijd mede contextbepaald geweest. De Vroege Kerk sloot aan bij de structuren van het Romeinse Rijk. De Reformatie stond in het uitkristalliseren van het presbyteriaal - synodale stelsel niet los van het opkomen van de burgerij. Calvijn sprak in zijn ambtstheologie expliciet over de *necessitas temporum*, de eisen des tijds, naast het beroep op bijbelse gegevens. Abraham Kuyper sloot aan bij een evidente emancipatiebehoefte in zijn achterban^{vi}. De kerk hoeft heus niet alles wat in het verleden als gezag van het ambt gegolden heeft, te verdedigen. Zij doet er wijs aan zich open te stellen voor een catharsis, een zuiverende werking die uitgaat van de confrontatie met de eigen tijd. Een kritische blik in de spiegel of zo u wilt 'een ontdekkende prediking' van de kant van buitenstaanders, al dan niet welwillende tijdgenoten, zal een heilzaam effect hebben. Kerkenraden dienen erop toe te zien geen onnodige struikelblokken op te werpen in een samenleving die zich kenmerkt door mondigheid, democratisering en individualisering. Ik noem enkele concrete vragen ten behoeve van dit zelfonderzoek:

1. In hoeverre is er wellicht koudwatervrees voor de mondige gemeente en voor enige vorm van democratisering in de kerk?
2. Is de sterke nadruk op het regeren door de kerkenraad wel te verantwoorden? Zou een meer teamgerichte visie op het leiderschap van de gemeente niet '*Gebot der Stunde*' kunnen zijn?
3. Geven de ambtsdragers voldoende stimulansen aan de velerlei activiteiten die de gemeenteleden zelf kunnen verrichten? Is er intense aandacht voor het in kaart brengen van aanwezige gaven en voor het scheppen van voldoende ruimte tot ontplooiing daarvan door zowel vrouwen als mannen, jongeren en ouderen?
4. Krijgt het beleid van de kerkenraad niet teveel gestalte achter gesloten deuren en in besloten kring?
5. Stellen kerkenraden zich wel regelmatig op de hoogte van wat er leeft binnen de gemeente, zowel bij allen die zich daadwerkelijk inzetten bij gemeenteopbouw, alsook bij de randkerkelijke en onkerkelijke, de buurtbewoners en de stadgenoten?
6. Vertonen de ambtsdragers een open en kwetsbare opstelling? Of vluchten ze in een ivoren toren door kritiek op hun functioneren te vereenzelvigen met kritiek op de boodschap waarvoor zij staan?
7. Samengevat: handhaven we een te autoritaire gezagsstructuur, die niet alleen niet van deze tijd is, maar bovenal onschrijftuurlijk?

Bijbelse grondlijnen

Bij de noodzakelijke contextualisering van de uitoefening van gezag in de kerk mag aan de bijbelse grondlijnen geen geweld worden aangedaan. Ik trek, voor de overzichtelijkheid puntsgewijs, enkele fundamentele schetslijnen^{vii}.

1. Christus is het Hoofd van de gemeente. Gelovigen leven dan ook onder een christocratie. Door zijn dienende heerschappij zijn we als gelovigen waarlijk vrij. Daarom geldt: 'Waar opnieuw structuren ingevoerd worden die de een ondergeschikt maken aan de ander is niet meer van een gemeente in de nieuwtestamentische zin van het woord te spreken.'^{viii}
2. De gemeente van Christus heeft een charismatische structuur. De Heilige Geest schenkt aan elke gelovige een of meer gaven (charismata). Geen gelovige heeft alle gaven, geen gelovige is zonder gave. Voor allen geldt de roeping om de gaven te besteden tot opbouw van het lichaam van Christus. We kunnen hier spreken van 'het priesterschap of het ambt der gelovigen.' Beter nog zou het zijn om het hele woord 'ambt' als niet bijbels te laten vallen en te vervangen door 'bediening' of 'dienst' (letterlijke vertaling van *diakonia*)^{ix}. Maar de term is nu eenmaal zozeer ingeburgerd dat we ermee zullen moeten blijven werken. Als dan maar duidelijk is dat 'ambt' in de kerk niets gewichtigs in zichzelf is en niet een bepaalde waardigheid of enige vorm van hiërarchie veronderstelt. Ambt is dienst, tout court.
3. In die dynamische veelheid en veelkleurigheid van gaven bestaat echter wel een orde. Vooral in 1 Korinthe 12 zien we dat naar voren komen, waarschijnlijk omdat in de gemeente van Korinthe een zekere wanorde dreigde. Paulus noemt dan in vs 28 eerst de *apostelen*, die door God gesteld zijn, dat wil zeggen van Gods wege in de gemeente op die plaats en tot die taak geroepen, vervolgens in één adem met hen de *profeten*, dan *leraars* en *krachten*, daarna *gaven van genezing*, *bekwaamheid om te helpen*, *om te besturen*, en tenslotte de *verscheidenheid van tongen*. Een hele reeks dus, maar wel in een bepaalde orde met een 'eerst' en een 'daarna'.
4. Er staat geen 'ambt' op zich tegenover de gemeente. Er is wel het Woord van God, dat tot de gemeente komt, en wel van Bovenaf. Dat Woord van God wordt gedragen en gebracht door mensen die door de Geest daartoe worden bekwaamd en door de gemeente daarvoor worden uitgekozen. 'De categorie van het gezag vervalt dus niet, maar het is wel - althans in beginsel, lang niet altijd zoals het "vertegenwoordigd" wordt - een gezag als van terzijde, dat stand dient te houden in de vervolging en de verstrooiing.'^x Ik onderstreep de treffende omschrijving 'een gezag als van terzijde'.
5. Onmiskenbaar zijn er in de vroegste christelijke gemeenten al diensten met een permanent karakter geweest, als zodanig onderscheiden van spontane en incidentele charismatische diensten. Zij die deze permanente taken verrichtten, waren bekleed met een zeker gezag dat gepaard ging met roeping, aanstelling, handoplegging en soms een bepaalde vergoeding. Zo doet zich van meet af aan een zekere institutionalisering voor. We kunnen hier spreken van charismata die als hartbewaking van de gemeente functioneren.
6. Binnen het Nieuwe Testament is verder een ontwikkeling waar te nemen van het ene universele apostelambt naar een differentiatie en taakverdeling tussen oudsten/presbyters, oudsten/episkopen en diakenen. Er tekenen zich gaandeweg drie terreinen af van door de Geest verwekte diensten: het uitdragen van het Woord (prediking, pastoraat, evangelisatie), het daadwerkelijk verlenen van hulp, het besturen en leiden van de gemeente en al haar activiteiten.
7. Het leidinggevend karakter van deze diensten weerspiegelt het koningschap van Christus over zijn kerk. Christus is in de Geest present in zijn gemeente en geeft haar

priesterlijke, profetische en koninklijke taken. De gemeente staat echter nog in de gebrokenheid van het hier en nu. Daarom heeft zij ordening nodig, ook waar dingen fout gaan in leer en leven, discipline ofwel tucht. Hierbij houden we in het oog dat Christus in ons midden is als Eén die dient (Lukas 22:27; Matth.20:26-28) en dat Christus - representatie door middel van de 'ambten' dus bij uitstek door dienstvaardigheid en allerm minst door heerszucht wordt getypeerd. Daarom is het ook beter de term 'regeerambt' niet te gebruiken.

Betekenis van de gereformeerde traditie

Zoals bekend is het zicht op het ambt een heet hangijzer in de oecumenische ontmoeting van de kerken. Er zijn in de ambts-theologie globaal twee hoofdlijnen te onderscheiden:

- Enerzijds een *sacramentele ambtsopvatting* (Rooms-Katholieke Kerk, Orthodoxe kerken). De bevestiging in het ambt (ordinatie, wijding) is een sacrament dat - net als bijvoorbeeld de doop en in beginsel ook het huwelijk - eens voor altijd wordt ontvangen (*character indelebilis*). Sleutelbegrippen in dit kader zijn verder: roeping van Godswege, Christusrepresentatie, *episkopé* (wat staat voor eenheid, continuïteit en opzicht), apostolische successie. Kortom: Het '*ambt van boven*' (Gerard Dekker);

- Anderzijds een *functionele ambtsopvatting*.. Centraal staat de kerk als groep, als organisatie ook, die het ambt noodzakelijk maakt. Voor zover hier al, in onderscheid van het algemeen priesterschap der gelovigen, van zoiets als een bijzonder ambt gesproken kan worden, gaat het om niet meer dan een verbijzondering van wat de gemeente als geheel kenmerkt. Ambt heeft dan vooral te maken met leidinggeven, management, groepsprocessen, enzovoorts. 'De kerkenraad wordt gezien als bestuur en men kan er geen extra waarde aan toekennen dat de leden van de kerkenraad ambtsdrager zijn'.^{xi} Het '*ambt van beneden*'.

Er gaapt hier een schijnbaar onoverbrugbare kloof. De bekende *Lima* - of *BEM* (*Baptism, Eucharist, Ministry*) - *rapporten* (1982)^{xii} hebben niet tot grote doorbraken geleid. Ondanks een incidenteel geval van toenadering^{xiii} is de discussie vastgelopen, bijvoorbeeld tussen Rooms-Katholieke Kerk en Anglicanen (o.a. vanwege de vrouw in het ambt), en tussen Anglicanen en 'Leuvenberg', dat wil zeggen de lutherse en gereformeerde traditie (met name vanwege het 'historisch episcopaat'), enzovoorts.

Theologisch blijft de centrale vraag in de ambtsdiscussie dus hoe zich een meer sacramentele en een meer functionele ambtsvisie tot elkaar verhouden. Moeten beide benaderingen elkaar uitsluiten of is hier een verbinding mogelijk? In de gereformeerde traditie is inderdaad naar zo'n verbinding gezocht: een *christologisch - pneumatologische fundering* van de ambten om het juiste evenwicht te vinden (zie ook Lima- rapport, LA 11). Vanuit het christologische gezichtspunt kunnen we stellen dat het ambt niet louter functioneel uit de gemeente op komt, het is van Christus wege aan de gemeente geschonken. Vanuit het pneumatologisch gezichtspunt moet evenzeer beklemtoond worden dat het ambt in de gemeente wortelt en dat de charismatisch begaafde gemeente leidinggevend en kiest op grond van herkende gaven^{xiv}.

De gereformeerde ambtenleer kan niet rechtstreeks uit de Schrift afgelezen worden en staat dan ook niet voor alle tijden tot in details vast. Zij heeft in de gegeven historische situatie van de zestiende eeuw een weg gezocht tussen enerzijds de hoogkerkelijke traditie van Rome en anderzijds de laagkerkelijke benadering in de 'radicale reformatie' die vandaag herkenbaar is in allerlei congregationalistische ontwerpen. Het gereformeerde kerkrecht waakt voor volstrekte nivellering van ambt en charisma zoals in de 'believers church'. Anderzijds wordt afstand gehouden van de uitsluitend christologische benadering, zoals we deze aantreffen in de traditionele rooms-katholieke ecclesiologie. De authentiek gereformeerde christologisch - pneumatologische ecclesiologie sluit scheiding of concurrentie tussen ambt en charisma per definitie uit. Het ambt wordt niet gerelativeerd en de gemeente wordt niet

theologisch irrelevant verklaard. De funeste scheiding tussen ‘geestelijken’ en ‘leken’, tussen clerus en volk, is ten principale opgeheven.

In de gereformeerde traditie is steeds krachtig weerstand geboden tegen eenzijdige functionalisering van leiderschap en ambt. Het leiderschap in de kerk heeft een geestelijke, spirituele dimensie. Het mag niet gereduceerd worden tot een ‘baan’ zonder meer. Het ambt is een gave Gods aan de gemeente en heeft alles met roeping te maken. Laat het volstrekt duidelijk zijn dat de ambtsdragers, bij alle management dat in de kerk nodig is, de speciale opdracht hebben om erop toe te zien dat de kudde van Christus geweid wordt met de ‘staf van het Woord’. Professionaliteit is prima en in toenemende mate nodig, maar apostoliciteit in de zin van trouw aan het Woord en aan het belijden van de kerk der eeuwen, de *regula fidei*, is van doorslaggevende betekenis.

De roeping van de ambtsdragers is echter is niet principieel verschillend van die van alle gelovigen. In zondag 12 van de *Heidelbergse Catechismus* wordt inzake de uitoefening van de drie ambten van profeet, priester en koning de lijn direct van Christus doorgetrokken naar de christen. De ambtsdragers staan hier niet tussen als bemiddelaars. De gemeente wordt eerst genoemd, als Christus representerend in de wereld. Pas in tweede instantie zijn het de ambten die Christus representeren in de gemeente, opdat de gemeente toegerust zal zijn en blijven tot haar taak in de wereld.

Er is in het voetspoor van Calvijn en Bucer principieel alle ruimte voor een flexibele benadering van leiderschap in de kerk en voor eigentijdse invulling van leiderschapsstijlen. Niet de structuren zijn identiteitsbepalend, maar de normen waarmee leiderschap binnen deze structuren wordt uitgeoefend en waarmee het gemeenteleven wordt vormgegeven. Zo zijn niet alle gezagsstructuren in alle tijden nodig en ze zijn ook niet altijd hetzelfde. Wél is er te midden van de variabelen een aantal constanten: gehoorzaamheid aan God als hoogste gezag, navolging en weerspiegeling van Christus’ dienende liefde, trouw in woord en daad aan de gezaghebbende traditie, collegiaal en niet individueel leiderschap, zorg voor elkaar binnen de gemeente, openstaan voor correctie, gericht zijn op goede communicatie met de gemeente en optimale participatie door de gemeente, niet te vergeten bewogenheid met ‘hen die buiten zijn’, dus een missionaire spits.

Hoe is de praktijk?

Ik ben er niet gerust op dat het ons als gereformeerden voldoende lukt om in gehoorzaamheid aan de Schrift, in trouw aan onze traditie en met gescherpt oog voor de eigentijdse context invulling te geven aan de ambten en het functioneren van ambtelijk gezag. Vandaar de eerder aangegeven noodzaak tot kritisch zelfonderzoek. We staan voor de uitdaging om op bijbels verantwoorde en tegelijkertijd eigentijdse wijze opnieuw gestalte te geven aan ambtelijk gezag. Hopelijk zijn de volgende stippellijnen behulpzaam bij de noodzakelijke voortgaande bezinning.

1. Kerkenraden waken ervoor een tweedeling te scheppen of te handhaven waarbij de ambtsdragers in wezen de dienst uitmaken en de gemeente onmondig wordt gehouden.
2. De gemeente neemt afstand van een passieve houding waarin zij zich geestelijk laat verzorgen door ambtsdragers die alle taken dienen te verrichten.
3. Het gezag van de ambten dient ertoe alleen het Woord van het evangelie te laten regeren in de kerk als een woord dat vrijmaakt. Het gaat om de regering van Christus die mensen inschakelt om zijn gemeente te bewaren bij het evangelie, zoals dat in de *regula fidei* van de kerk wordt beleden.
4. In liefde zien gelovigen om naar elkaar en kan het ook lijden dat ze elkaar waar nodig vermanen en tot de orde roepen. De tucht over leer en elven zoals behartigd door de ambtsdragers is dienstbaar aan het liefdevol omzien van Christus als de Goede Herder

naar de kudde, alsook van de gemeenteleden naar elkaar. Waar deze liefde niet herkenbaar is, verliest de kerkelijke discipline terecht haar gezag.

5. De gemeente is op de hoogte van wat beleidsmatig aan de orde is en wezenlijk betrokken bij de koersbepaling. De gemeentevergadering waarin nagedacht wordt over het beleid is hierbij cruciaal.
6. Door de kerkenraden verzorgde publicaties in kerkbodes en andere kerkelijke media zijn gericht op het stimuleren van de daadwerkelijke participatie van heel de gemeente in beleidsvormingsprocessen, en bieden dus niet slechts informatie achteraf.
7. Het beleid van de kerkenraad wordt niet alleen achteraf aan de gemeentevergadering ter toetsing voorgelegd, maar ook bij voorbaat in zo nauw mogelijke samenhang en samenspraak met de verschillende geledingen en verbanden binnen de gemeente ontwikkeld en geïmplementeerd.
8. Kerkenraden leggen kritische beoordelingen vanuit de gemeenten niet uit als onwil om zich te buigen onder Gods Woord, maar vinden er juist aanleiding in om eigen inzichten en beleid voortdurend in samenspraak met de gemeente te toetsen aan het Woord.
9. Er wordt gewerkt aan een cultuuromslag binnen de gemeenten zodat deze zelf subject van gemeenteopbouw worden. Hierbij spelen prediking en vormingswerk een grote rol. Het proces van opstellen of actualiseren van het Beleidsplan van de gemeente is een stimulans voor permanent gemeentebreed beraad.
10. De leidinggevende diensten in de gemeente doet niet alles zelf, maar coördineren de vele gaven die er in de gemeente zijn (1 Kor. 12 - 14). Mannen en vrouwen worden in hun diversiteit én in hun gelijkwaardigheid op allerlei manieren ingeschakeld in het functioneren en de opbouw van de gemeente. Al deze diensten zijn principieel gelijkwaardig. 'Het ambt is zelf dienst ten dienste van het charismatisch dienen van de gelovigen'.^{xv}
11. We onderscheiden in de gemeente constituerende ambten die leiding geven *aan* de gemeente en dynamische taken of diensten die leiding geven *in* de gemeente. 'Zoals het menselijk lichaam door het beendergestel stevig in stand gehouden wordt en het lichaam deze structuur niet kan missen, zo heeft het charismatische lichaam van de kerk de ambten als structuur nodig om te kunnen bestaan'.^{xvi}
12. Last but not least: wanneer we nadenken over de bewerktuiging van de kerk tot dienst in Gods koninkrijk beperken wij ons niet tot het binnenkerkelijke. We hebben het brede kader van de *missio Dei* voor ogen en daarmee de wereldwijde roeping en zending van de kerk. De kerk is er niet in de eerste plaats voor zichzelf. Zij is er voor God en daarom is zij er voor de wereld. Daarom dienen haar structuren en haar leiderschapsstijl op 'degenen die buiten zijn' te zijn gericht. Wee ons wanneer we met onze ambtelijke gewichtigheid één van de kleinen ergeren, zoals de discipelen eens de kinderen in de weg stonden bij hun komen tot de Heiland. Waar we als leerjongeren van Christus zijn unieke, bevrijdende gezag volgen en zo in geestelijke mondigheid dienstvaardig zijn jegens elkaar en alle mensen (vgl. 1 Thess. 3:12; 5: 15)., is er een positieve uitstraling en aantrekkingskracht van de gemeente in het midden van de samenleving.

Korte terugblik

We hebben in deze beknopte bezinning op ambt en gezag in een belevingscultuur gezien dat hedendaagse culturele trends voor de kerk een uitdaging zijn om fundamenteel kritisch te kijken naar haar eigen structuren. Via een herijking aan bijbelse principia en in verbondenheid

met de gereformeerde traditie kan zo opnieuw vorm worden gegeven aan authenticiteit en geloofwaardig gezag.

ⁱ. W.D.Jonker, *Als een riet in de wind...Gedachten naar aanleiding van de huidige discussie rondom het ambt*, Kampen 1970.

ⁱⁱ. C.Graafland, *Gedachten over het ambt*, Zoetermeer 1999.

ⁱⁱⁱ. R.H. Reeling Brouwer, 'Calvijn en het ambt' in W. de Greef en M. van Campen, red., *Calvijn na 500 jaar. Een lees - en gespreksboek*, Zoetermeer 2009, 95- 12, 95,96.

^{iv}. Johan van Holten, *Rol en Roeping. Een praktisch – theologisch onderzoek naar de rolopvatting van aanstaande, beginnende en oudere predikanten gerelateerd aan hun roepingbegrip*, Zoetermeer 2009, 1v.

^v. G.Heitink, *Biografie van de dominee*, Baarn 2001, 227.

^{vi}. Vgl. Jan Hoek, 'Leiderschap bij Bucer en Calvijn. Tussen gegeven structuren en nagestreefde idealen', in Pieter Boersema, Jan Hoek, Mart - Jan Paul en Maria Verhoeff, red., *Gezag in beweging. Kerkelijk leiderschap tussen tekst en context*, Heerenveen 2008, 279-294.

^{vii}. Zie mijn *Geroepen in een nieuwe eeuw. Geheim en missie van de gemeente*, Zoetermeer 2008.

^{viii}. J.P. Versteeg, *Kijk op de Kerk. De structuur van de gemeente volgens het Nieuwe Testament*, Kampen 1985, 12v.

^{ix}. Vgl. het pleidooi daarvoor bij T. Brienens, *Van ambt naar dienst. Een Bijbelse visie op diensten en bedieningen*, Kampen 2008. Zie ook K.Barth, *Die Kirchliche Dogmatik IV/2, Die Lehre von der Versöhnung*, 3.Aufl., Zürich 1978, 784, die het begrip 'ambt' fataal noemt. 'In der chridtliche Gemeinde sind entweder Alle Amtsträger oder Keiner - wenn aber alle, dan Alle als Dienstleute.'

^x. R.H. Reeling Brouwer, 'Calvijn en het ambt', 110.

^{xi}. B.Wallet, *Het ambt in de oecumenische discussie. Reactie van het moderamen van de Protestantse Kerk in Nederland op de gespreksnotitie (februari 2005) van de Raad van Kerken*, oktober 2006.

^{xii}. Zie hiervoor Margriet Gosker, *Het ambt in de oecumenische discussie. De betekenis van de Lima- ambtstekst voor de voortgang van de oecumene en de doorwerking in de Nederlandse SOW - kerken*, Delft 2000.

^{xiii}. Met name de wederzijdse ambtserkenning van Anglicanen en Scandinavische / Baltische Lutheranen in de *Porvoo Common Statement* (1992).

^{xiv}. In de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland is in deze zin een poging ondernomen om de kloof te overbruggen. Enerzijds is er een zekere aansluiting bij een laagkerkelijke ambtsvisie. Deze is vooral herkenbaar in artikel IV lid 2 en 3:

2. Alle leden van de gemeente zijn geroepen en gerechtigd hun gaven aan te wenden tot vervulling van de opdracht die Christus aan de gemeente geeft

3. De gemeente geeft gehoor aan haar roeping door onder leiding van de kerkenraad de samenhang in haar leven en werken te bevorderen en alles te richten op de lofprijzing van de Naam des Heren en de dienst in de wereld.

Anderzijds vinden we in deze kerkorde een zekere aansluiting bij een hoogkerkelijke ambtsvisie, in artikel V lid 1 :Om de gemeente bij het heil te bepalen en bij haar roeping in de wereld te bewaren is van Christuswege het openbare ambt van Woord en Sacrament gegeven.

^{xv}. J.P. Versteeg, *Kijk op de Kerk*, 31.

^{xvi}. L. Floor, *De gaven van de Heilige Geest in bijbels-theologisch perspectief*, 96.